

HICA ŞAİRİ ŞAHİN AĞA VE HİCVİYELERİ (17/18 yy.)

VANÇO BOŠKOV

Divan edebiyatında hica janrı monografi şeklinde daha işlenilmemiştir¹. Bu konuya katkı olarak Şahin Ağa adlı bir bilinmemiş şâirin iki hicviyesini yayınlamaktayız. Metinleri Tarih-i Enverî (Kadiç) eserinin beşinci cildinde bulunmaktadır². Enverî bizim şâirimiz hakkında yalnız şunu söylüyor : «*Poçitel* kal'asında serheng-i yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âli-den Şahin Ağa tanzim-i ebyât ile müteveggil olub ma'asırı Mōstarlı Būlbūli Efendi'nün medhiyelerine muta'arrız eş'âr yazmakta idi. Hatta Poçitel kal'asının tahkīm ve reşānetine gayret iden Hersek müteşarrıfı Nevesinli⁴ Receb Paşa hakkında mūmā'ileyh Būlbūli Efendimūn tanzim itdiği târihli medhiye ve aña mukābil 'tirāzan mūmā'ileyh Şahin Ağa'nun yazdığı kadhiyenūn nice kelimāt ve mışrā'ları silik ve okunmaz derecede bir mec-mū'ada bulunarak ma'a l-nokşān buraya derc olundu.»⁵

Bundan görüldüğü gibi Şahin Ağa yeniçeri çavuşu Poçitel kal'esinde olup rakibi şâir Mostarlı Būlbūli ve hicviyelerinin gösterdiği gibi Hersek sancığı beği Receb Paşa onun düşmanı idi. Diğer malūmātımız ne Şahin Ağa ne Būlbūli hakkında yoktur⁶. İlk hicviyesinde Receb Paşayı

1 Bu konu hakkında bibliografi : Fahir İz, hidjā maddesi. *Encyclopedie de Pislām III*², Leiden, s. 367-369; Elene Maštakova, *İz istorii satiri i yumora v turetkey literatüre* (XIV-XVII vv.) [Türk Edebiyatında hica ve mizah tarihinden (14-17. yy.)], Moskva, 1972, 280 s.

2 Enverî (Kadiç) hakkında: Franz Babinger, «Fünf bosnisch-osmanische Geschichtsschreiber», *Glasnik Zemaljskog muzeja XLII* (Sarajevo, 1930), s. 171-174.

3 Poçitely - Hersekte ve Neretva nehri yanında bir kaledir.

4 Nevesinye - Hersekte bir kasaba.

5 *Tarih-i Enverî*, cilt 5, sayfa 53. Gazi Hüsrev-beg kütüphanesi, Sarajevo, (numerosuz). Silik yerleri makalemizde noktalarla vermekteyiz.

6 İsimleri Hazim Şabanoviç'in *Knjizevnost Müslimāna BiH na orijentalnim jezitzima* [Şark dillerinde Bosna ve Hersek'in Müsülmanları Edebiyatı] eserine kayd edilmemiştir. Makalemizi zikr edelim: V. Boškov «Nepoznati pjesnitzi Bulbuli Mosta-

tehzil ederek şâ'ir iki defa potur kelimesini *poturdan ağa olmaz; bir neopran* (yıkılmamış) *potur* kullanmıştır⁷. Bundan anlaşılıyor ki Şahin Ağa Türk aslıdır. Onun sırpçayı bilmesi tahmin çerçevesinde kalmaktadır.

İsmi bu iki şâ'ire bağlı olan Hersek sancağı beği Nevesinli Receb Paşa yerli bir adam idi. Babası Derviş bin 'Abdullâh islâm dinini kabûl etmiştir. Receb Paşa iki defa (1695 ve 1698 senesi) Hersek sancağı beğliğine nasb olunmuştur ve bu mansıpta katline (1703) kadar kalmıştır. Bu süre içinde Poçitel kalesini çok muhkem tamir ve tecdid ettirip diğer yerlerde kaleler ve camiler bina ettirmiştir⁸.

Şâ'ir Bülbülü Poçitel kalesinin tamirâtının 1112 (1700/1) senesinde bittiği zaman şu tarihli medhiyeyi yazmıştır.

Metni :

Fâ'ilâtün (Fe'ilâtun) Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (Fa'lün)

- (S. 54) 1. şenâdan gayrı
Bülbül'nün nesi var bunda yalandan gayrı
2. 'Andelibluk şerefin sen kanda koduñ ey Bülbül
..... okur sendeñ gayrı
3. Bunca kızbi şatubsun bir iki mângür için
Cümle şî'rine pesend Bülbülü bundan gayrı
4. me'ârif görene ta'n itse gerek
Toğrusın ger dimesin Bülbülü bundan gayrı
5. Şî'r ü ebyât u me'ârifde nazîrûñ katı az
..... şab'ından gayrı

rac i Şahin Ağa i hercegovački namyestnik Nevesinyac Recep-Paşa [Bilinmemiş şairler Mostarlı Bülbülü ile Şahin Ağa ve Hersek sancagı begi Nevesinli Receb Paşa]», *Zivot* (dergisi), XXIV.6.1975. (Sarajevo), s. 647-652.

7 *Pōfir* kelimesi slavcadır ve Türk yani Müslüman olmuş olan müstehzi mânâsına gelir. Sırp dilinde bir atasözü var: *Poturitzza je gori od Turcina* = Türk (Müslüman) olmuş (olan) Türkten kötüdür. İslâm dininin Türkler vasıtasıyla Balkan sahâsına geldiği için Balkan hristiyanları islâm dinini kabul edenlere Türk diyorlar. Güney Slav dillerinde bir fiil var : *poturçiti* se (sırpça), *potur-çavam* se (bulgarca), *potur-çuva* se (Makedonca)-Türk olmak, *islâm* dinini kabul etmek mânâsına gelir.

8 Safvet-beg Başıgaç, *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u turskoj carevini* [Osmanlı İmparatorluğunda meşhur Hırvat, Boşnak ve Hersekliler], Zagreb, 1931, s. 171.

6. Hār-i Deccāle mu'āşır hār-i lā-yefhemī kim
Nesi var medh olıcağ zulm u yalandan gayrı
7. degil ma'rifeti ma'nāsı yok
Sözi yok bahşisi yok kizb ü zulmden gayrı
8. Upuzun yatub uzanur bu mıdur ma'rifeti
Yok 'adāletden eser maḥz-i zulmden gayrı
- (S. 55) 9. Edeb erkamı ise hiç yok heb şığır gibi yatur
Kātū-mārū dimeden türkçesinde yok gayrı
10. Aşl-u- nesli anuñ köy bu Türkün ebteridür
.....;.. yok gayrı
11. Ya behādırluğı dırsin şıgıruñ yüz
Ciger ile sū-perver erlügi yok bundan gayrı

Birinci hicviye. — Zikr olunan medhiyenin münasebetiyle Şahin Ağa 23 beyitli bir hicviye yazıp hem Bülbüliye azarlayıp hem de Recep Paşayı tehzil etmiştir.

Metni :

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- (S. 53) 1. Receb Paşa idüb şarf-i himem bu çerh-i dünyāda -
Poçitel kal'asın yapıdı metānetle bu eşnāda
2. Ne kal'a cenge t̄āğī bī- sūtūde her burc-ı bārūsi -
Yāhūd bir ejderhā yatmış düşenmiş böyle arada
3. Neretva şuyı öninden aḳub cağlar görenler dir
Ki beñzermiş bunuñ bir semti Bağdāda
4. Metin itmiş katı müstahkem olmuş cümle atrāfi
..... bu bināda
5. Kilidi Bosna'nuñ Bihke⁹ Beligrād cümle-i Rūmuñ
Kilidi Herseguñ budur 'aceb beñzer Beligrāda

9 Kuzey batı Bosnada Bihaç şehri.

6. Bulunmaz mutaşarrıflar içinde böyle bir gâzî
Ne deñlü medh olunsa biñde bir ancak gelür yâda
7. Mülk-i haşlet-i suçâ' atda hemândem Rüstem-i destân
..... akrânı bu dünyâda
8. Nice gez düşmen-i bi-dîni bozmuş târmâr itmiş
Aşılmışdur anuñ tîği muhakkak 'arş-ı a'lâda
- (S. 54) 9. kurdiyle koyun birdür
Anuñ zabtıyle ve rabtı bulunmaz degme paşada
10. Eger ol bahâr olsa hazânuñ olmasa vakti
..... bülbül-i bi-çâre şeydâda
11. Bu hışn-i ejderhâ-yi âteş-fişanı seyr iden 'âşık
Hisâb idiüb bunuñ târihi olmuş *gamdan âzâde*¹⁰ 1112
12. Gâ'ür¹¹ ezmesi çok olur poturdan ağa olmaz
Şu şıgırı gibi yatub uzanur yok gayrı
13. Dûd-i âhı fuçarânuñ 'arşa çıkub zulminden
Aña 'âdil diyene vay hele bilmem gayrı
14. bulsa eger fırsatı
Anı Mâlta kâfiri gibi şoyar yok gayrı
15. Anası köy rospasıdur babası vânpîr
Lâ-ceng olan merdüme düşmenluğı bütün gayrı
16. Dutuban bir sîpa kancık har-ı Deccâl işi
İki hardan har olur dahı hiç olmaz gayrı
17. Naşl medh idesin böyle har-i dü-pâyun
Toğrısın söyle a Bülbül yûri bunuñ gayrı

10 *Târîb-i Enverî*'de Bülbülü'nin on beyitli, mesnevi ve gazel şeklinde bir şiiri var. Divan edebiyatında dört meşhur motif hakkında söylenmektedir: yıl mevsimi - sonbahar; kaderin vefasızlığı ve kararsızlığı, c) hayatın geçişi ve ç) ubi sund qui ante nos (bizden öncekiler nerededirler) motifi.

11 Doğru: gâur.

18. Zıkr ü esmâ koyub yava niçün söyle dırsün
Toğrı söz bulmaz kimse yalanda gayrı
19. Korkmayub kahr-i Hudâdan zâlimi medh idesin
Toğrısın söyle cevâbuñ başka var mı gayrı
20. Burhân-ı Kâfî' da Hudâ zâlime la'netler idüb
Zâlimi medh idesin bu hasmı dînüñ gayrı
21. Bir neoprân potur ezmesini böyle yalanla donatub
Şer'-i şerîfe ki bir mezhebe sığmaz senden gayrı
22. Böyle lafa boşanub ya'nî ki bahşış umuban
Bahşışı virdiği hele göre senden gayrı
23. Şahîn Ağa bunu dir bunca dürüğün görüben
Zümredensin a Bülbül yenilim o seg gayrı

İkinci hicviye. — Receb Paşa'nın Nikşik kasabası civarında Karadağlılar tarafından 1703 senesinde öldürüldüğü zaman Şahin Ağa yeni bir hicviye yazıp ona karşı şiddetli kinini dökmüştür. İçinde göze çarptığı son beyittir. Şâ'ir Receb Paşa'nın katilini medh ederek bir müslmanın gayrimüslman için söyleyebildiği müslim ola diye en güzel hayır dua demıştır.

Metni :

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

- (S. 66)
1. Ser-â-ser oldı Hersek şād u handān
Yıkıldı zâlim ol gül-i beyābān
 2. Gazā oldı bir ulu gazveden yeg
Geberdi ibn-i seg kurtuldı Hersek
 3. 'Aceb dîn ehline hem 'arz ehline ol
Ki düşmāndı cezāsın buldı bol bol
 4. Neler çekmişdür andan cümle Hersek
Dalub ısırmadığın komadı eli nev-seg

5. İyüyi (iy(i)lğıyle yād ider halk
Yaramazdan kaçub feryād ider halk
6. Mu'in olub yalan maħzar virenler
Cezālansun anuñ gibi heb anlar
7. Ne deñlu zem olunsa vechi vardur
Ki biñden biri söylenmek muħaldür
8. Şu şerrī şerriyle bitdi ve yitdi
Dirisi ölisi kōkdi kōkutdı
9. İşitme katl-i Deccāl eylemiş Niķşıkde bir kâfir
Hele kurtuldı Hersek ez zulm-i vâfir
10. Kōluna kuvvet olsun dirdi 'âlem olma kâfir
Hudâ virsün ola müslim anı katl eyleyen kâfir

Şimdi görelim ki şâ'ir hangi sıfatlarla Receb Paşayı tehzil eder. Nef'i gibi Şahin Ağa da *seg* (köpek), *ibn-i seg* (köpek oğlu), *nev-seg* (yeni köpek) tabirlerini kullanmaktadır¹². İki şâ'ir de ħar-i Deccal motifi müsterekdir¹³. Köpek tehzil vasıtasında halk anlayışına bağlıdır. Bu mâ-nâda köpek tabiri hem Balkan Slav dillerinde (*pas, kuçe, pasyi sin*) hem Arapçada (*ibn-i kelb*) rastlanmaktadır. Şâ'ire göre Paşa'nın noksanları şudur: a) *edebisizlik*, b) *tembellik*, c) *türkçeyi bilmemesi*, ç) *zulm etmesi* d) *ash aşığıdır: anası köy rospasıdır, babası vampir; iki hardan har olur*, e) *efendisizlik - poturdan ağa olmaz*.

Tabii bu iki şi'ir kendiliğinden bir soru ileri sürmektedir: Receb Paşa ve Şahin Ağa arasında ne oldu ve bu kadar sert kelimelerin sebebi ne imiş? Hakikati bilmiyoruz fakat tahmin ederiz ki nedeni Poçitel kale-sinin tamiratında aramalıdır. Belki bu işler için ikisinin de başka telâk-kisi vardı ve Receb Paşa sancak beği sıfatıyla kendi fikrini zorla kabul ettirmiştir.

12 E. Maştakova, m.e., s. 221-222.

13 Ibid., str. 222.